

Zeggekorfslak (*Vertigo moulinsiana*) H1016

1. Status:

Habitatrichtlijn Bijlage II (inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: De zeggekorfslak is een landslakje uit de familie der *Vertiginidae*. Met een hoogte van 2,1 tot 2,9 mm en een diameter van 1,4 tot 1,7 mm is deze soort duidelijk forser dan de nauwe korfslak. Het huisje is rechtsgewonden, heeft vier tot vijf tandplooien in de mondopening en heeft een bolle vorm. De mondrand is iets teruggeslagen. Bij gebrek aan vergelijkingsmateriaal is de zeggekorfslak te verwarren met de dikke korfslak (*Vertigo antivertigo*), de dwergkorfslak (*Vertigo pygmaea*) en de tandloze korfslak (*Columella edentula*). Al deze soorten kunnen vrij algemeen zijn in moerasgebieden.

De zeggekorfslakjes worden meestal aangetroffen op de bladeren van moeraszegge (*Carex acutiformis*) op plekken die begroeid zijn met roestachtige schimmels op enige afstand van de grond. Hierin wijkt de zeggekorfslak af van de meeste andere landslakken, die verblijven in het strooisel. De zeggekorfslak leeft van schimmels die parasiteren op de moerasplanten. Opgemerkt moet worden dat ook de dikke korfslak, de dwergkorfslak en de tandloze korfslak zich op de bladen van moeraszegge kunnen bevinden.

De zeggekorfslak is tweeslachtig (hermafrodit) en bevrucht zich in de meeste gevallen zelf. De voortplanting vindt hoofdzakelijk in de zomer plaats. Er zijn dan veel volwassen dieren. De eieren komen in minder dan twee weken uit. Grote aantallen jonge zeggekorfslakken worden in de herfst waargenomen. De grootte van de populatie kan in opeenvolgende jaren aanzienlijk verschillen.

Relatief belang binnen Europa: groot

De zeggekorfslak komt tot in de zuidelijkste delen van Europa voor. Er zijn enkele waarnemingen bekend van de Griekse eilanden. De noordgrens van zijn verspreiding bevindt zich in het noorden van Polen, in Denemarken, het zuidelijkste deel van Zweden, in Noord-Duitsland en in Noord-Nederland. In Engeland liggen de noordelijkste waarnemingen ten zuiden van Liverpool.

De zeggekorfslak komt in vrijwel alle EU-landen voor, maar het gaat steeds om kleine zeer plaatselijke populaties. Men neemt aan dat de zeggekorfslak een mediterrane soort is, die naar het noorden migreerde langs de oostelijke en westelijke zijde van het Alpenmassief. Dat zou gebeurd zijn tijdens de warme perioden die tussen de verschillende ijstijden in lagen. Als gevolg van het kouder wordende klimaat tijdens de periode 700 v. Chr. tot 1100 n. Chr. (het Subatlanticum), is het verspreidingsgebied vernippert geraakt. In Europa heeft de soort zich tot op heden op een aantal plaatsen kunnen handhaven. In haar hele verspreidingsgebied is de soort vrij zeldzaam tot zeldzaam.

Het is niet mogelijk om de voorkomens binnen de verschillende EU-landen onderling kwantitatief te vergelijken. Voor meerdere landen, waaronder Nederland, geldt dat het aantal nieuwe vindplaatsen jaarlijks toeneemt, omdat de verspreidingsbeelden van de soort nog niet compleet zijn. Toch kan waarschijnlijk wel gesteld worden dat de Nederlandse populatie een middelgroot aandeel vormt binnen Europa.

3. Bijdrage van gebieden

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: De zeggekorfslak is in Nederland tot op heden waargenomen in: 23 km-hokken in Limburg, 7 km-hokken in Overijssel, 3 km-hokken in Groningen en 2 km-hokken in Zuid-Holland. Opgemerkt moet worden dat de zeggekorfslak in 7 van de 23 km-hokken in Limburg na 2000 niet meer is teruggevonden. Deze 7 hokken liggen allemaal in het Geleenbeekdal, het gebied met de meeste zeggekorfslakken (zie paragraaf 6 trend).

De zeggekorfslak is in Noord-, Midden- en Zuid-Limburg vooral bekend van zijbeken van de Maas die onder invloed staan van grondwaterkwel. Daarnaast is de soort recentelijk aangetroffen op meerdere plaatsen nabij het Leekstermeer (zowel Drenthe als Groningen). Ook hier gaat het om een kwelgebied, op de grens van de hogere (pleistocene) zandgronden en laaggelegen (holocene)

Nederland. Verder is de zeggekorfslak nu ook gevonden in meerdere bronbossen in Overijssel en in enkele gebieden in Zuid-Holland. De recente waarnemingen komen voort uit een sterk vergrote aandacht voor de soort, daarom mag men aannemen dat het actuele verspreidingsbeeld van de soort nog niet compleet is.

De meeste locaties in Nederland waarvan de zeggekorfslak nu bekend is, hebben betrekking op een zeer specifiek milieu. De vindplaatsen liggen in beekdalen, op de overgang naar hogere gronden waar kwel optreedt, in elzenbroekbos met een ondergroei van grote zeggensoorten (vooral moeraszegge). De plantensociologie classificeert dit bos als 'Beekdal-Elzenbroek-associatie' (subassociatie *cardaminetosum amarae* van het *Carici elongatae-Alnetum*). Dat is een zeldzame gemeenschap. Soms wordt de soort buiten het bos aangetroffen in veldjes van moeraszegge die deel uitmaken van begroeiingen die worden gedomineerd door grote zeggensoorten.

Verspreidingskaart zeggekorfslak

Huidig voorkomen en Natura 2000: De zeggekorfslak is in Limburg in het verleden ook buiten Natura 2000 gebieden waargenomen. Recent (in 2005) is de soort ook op enkele plekken in Overijssel en Zuid-Holland buiten de Natura 2000 gebieden ontdekt.

Nr.	Natura 2000 gebied	Bijdrage
154	Geleenbeekdal	>15%
19	Leekstermeergebied	2-15%
47	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	2-15%
48	Lemselermaten	2-15%
148	Swalmdal	2-15%
150	Roerdal	2-15%
142	Sint Jansberg	<2%

Relatieve bijdrage zeggekorfslak in Natura 2000 gebieden

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: In ons land is de zeggekorfslak in 1943 voor het eerst aangetroffen (Geleenbeekdal). Alleen voor dit gebied kunnen goed onderbouwde uitspraken gedaan worden over de populatieontwikkelingen. Tot in 1998 was de soort in ons land uitsluitend van dit gebied bekend. In de periode van 1943 tot 1968 werd de soort in het Geleenbeekdal in vijf km-hokken aangetroffen. Daarna brak een periode aan waarin de soort niet meer werd teruggemeld en er zelfs werd gedacht dat de soort was verdwenen. In 1982 werd de zeggekorfslak weer waargenomen in het dal van de Geleenbeek, binnen de gemeenten Heerlen en Hoensbroek. De soort was daarmee in één van de vijf km-hokken teruggevonden.

In de periode 1982 t/m 1998 werd de soort binnen het Geleenbeekdal in nog vijf andere km-hokken aangetroffen. Tot en met 1998 was de soort in het Geleenbeekdal dus in maximaal 10 km-hokken aanwezig. Stichting ANEMOON voerde in 2004 en 2005 inventarisaties uit in het kader van de 'inhaalslag' in opdracht van het Ministerie van LNV. De zeggekorfslak werd ondanks gericht zoeken in slechts drie van de 10 van oudsher bekende km-hokken teruggevonden. Op basis van de beschikbare gegevens op km-hok-niveau kan dus gesteld worden dat het verspreidingsgebied van de zeggekorfslak met 70% is verminderd. In alle km-hokken waar de zeggekorfslak vanaf 1998 was waargenomen (drie dus), werd de soort in 2004 / 2005 wél teruggevonden.

De oorzaken van de achteruitgang van de zeggekorfslak in het Geleenbeekdal zijn bebouwing van het gebied, kanaliseren en verlegging van de Geleenbeek, ontwatering van moerassen en moerasbossen, verandering van moerasbos in landbouwgebied, aanleg van industriegebieden en (snel)wegen, herinrichting voor o.m. recreatie, storten van mijnsteen en kolenslib en tenslotte sterke verbossing, waardoor de zeggevegetatie erg ijl is geworden, te ijl voor de soort.

Er zijn aanwijzingen dat de vroegere verspreiding van de soort rondom de nieuwe vindplaatsen (buiten het Geleenbeekdal) veel ruimer moet zijn geweest. Er bestaan daarom sterke vermoedens dat de soort ook daar flink in areaal is afgenomen.

Recente ontwikkelingen: Bij gebrek aan goede gegevens zijn landelijke recente ontwikkelingen nauwelijks in te schatten. Vast staat echter dat de zeggekorfslak na 1990 op een aantal tot dan toe onbekende plekken is aangetroffen en dat er ook recentelijk nieuwe vindplaatsen bij zijn gekomen.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: matig ongunstig

De sterke achteruitgang van het verspreidingsgebied van de zeggekorfslak in het Geleenbeekdal (met 70 % over een periode van een jaar of vijftig) wordt niet als representatief beschouwd voor de Nederlandse populatie. De inschatting is dat het verspreidingsgebied mogelijk wel krimpt, maar niet met meer dan 1 % per jaar.

Aangenomen wordt dat het aantal duurzame populaties lager is dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig

Voor de km-hokken waar de soort thans (nog) voorkomt, geldt waarschijnlijk dat de aantallen vooral in de laatste decennia zijn afgenomen. Voor meerdere bronbossen waar de zeggekorfslak in 2004 en 2005 is aangetroffen geldt immers dat ze duidelijk zichtbaar zijn verruigd terwijl liesgras is gaan overheersen. Dit zijn gevolgen van verdroging en vermesting in de laatste decennia.

Beoordelingsaspect leefgebied: matig ongunstig

Veel van de specifieke bronbossen die het leefgebied zijn van de zeggekorfslak verkeren niet in een goede staat.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

De soort komt vooral in Natura 2000 gebieden voor en zijn leefgebied wordt dus beschermd. Verdroging en vermesting vormen echter toch nog steeds een bedreiging. De gebieden waar de zeggekorfslak voorkomt zijn doorgaans erg klein en vaak geheel omringd door intensief gebruikte landbouwgebieden (vooral maïsakkers). Gebruik van meststoffen in de omgeving zal (verdere) verruiging tot gevolg hebben, waardoor de moeraszegge waarvan de zeggekorfslak afhankelijk is, zal afnemen. Waterontrekking aan de omgeving (ten behoeve van de landbouw) kan de moerasgebieden verder doen verdrogen, waardoor de grond inklinkt en kwel afneemt. Het toekomstperspectief van de biotoop en de populaties van de zeggekorfslak is daarom geclassificeerd als matig ongunstig.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding van de zeggekorfslak geldt voor wat betreft de nog niet verruigde en verdroogde leefgebieden dat de huidige verspreiding en populatiedichtheden gehandhaafd moeten worden. In verruigende of verdrogende leefgebieden moeten deze aantastingen worden tegengegaan zodat herstel van de populaties tot de oorspronkelijke dichtheden mogelijk wordt.

Dit geldt tevens voor nieuwe vindplaatsen die in de toekomst mogelijk nog ontdekt worden. Het is belangrijk alle actuele locaties van populaties vrij te stellen van vermesting, verruiging en verdroging en hydrologische veranderingen in grondwaterstroombanen en samenstelling van het grondwater die een negatieve invloed hebben op het leefgebied.

Oordeel: zeer ongunstig

Staat van instandhouding		
Aspect	1994	2004
Verspreiding	?	Matig ongunstig
Populatie	?	zeer ongunstig
Leefgebied	?	Matig ongunstig
Toekomst	?	Matig ongunstig
Eindoordeel	?	zeer ongunstig

5. Bronnen

- Boettger C.R., 1936. Das Vorkommen der Landschnecke *Vertigo (Vertigo) moulinsiana* Dup. in Deutschland und ihre zoogeographische Bedeutung. Sitzungsberichte der Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin. Jahrg. 1936, Nr. 1-3, p. 101-113
- Butot, L.J.M. & W.H. Neuteboom, 1958. Over *Vertigo moulinsiana* (Dupuy) en haar voorkomen in Nederland. Basteria 22(2/3): 52-63.
- Cameron R.A.D. et al., 2003. Species accounts for snails of the genus *Vertigo* listed in Annex II of the Habitats Directive: *V. angustior*, *V. genesii*, *V. geyeri* and *V. moulinsiana*. Helderia, sonderheft 7 (zu band 5): 151-172.
- Collins, N.M. & S.M. Wells, 1987. Invertebrates in need of special protection in Europe. Council of Europe, Strasbourg, 1-162.
- Drake, C.M., 1997. *Vertigo moulinsiana*—surveys and studies commissioned in 1995-1996. English Nature research. Report No. 217. p. 68.
- Drake, C.M., 1999. A review of the status, distribution and habitat requirements of *Vertigo moulinsiana* in England. J. of Conch., 36 (6): 63-79. Londen.
- Gmelig Meyling, A.W., R.H. de Bruyne & S.M.A. Keulen, 2006. Inhaalslag verspreidingsonderzoek mollusken van de Europese Habitatrichtlijn. Inventarisatieperiode 2004-2005. Zegelkorfslak *Vertigo moulinsiana*. Stichting ANEMOON, Hillegom.
- Gmelig Meyling, A., Keulen, S., Bruyne, R. de & Boesveld, A. 2006. De Zegelkorfslak: bedreigd, maar wijder verspreid dan gedacht. De Levende Natuur 107 (6): 247-251.
- Keulen, S.M.A., 1985. De waterstand in de Kathager Beemden (Zuid-Limburg) en *Vertigo moulinsiana*. Correspondentieblad van de Malacologische Vereniging, no. 222, p. 5.
- Keulen, S.M.A., 1998. De Zegelkorfslak *Vertigo moulinsiana* in het dal van de Geleenbeek. Stichting ANEMOON, november 1998. 28 pp.
- Keulen, S.M.A., 1998. De Zegelkorfslak, *Vertigo moulinsiana* (Dupuy, 1849) (Gastropoda, Pulmonata) in Nederland. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging. 300: 2-9.

- Keulen, S. & R.H. de Bruyne, 1998. Het huidige voorkomen en de biotoop-bescherming van de Zeggekorfslak *Vertigo moulinsiana* (Dupuy, 1849) in Nederland.
- Kuiters, A.T., J.P.M. Clerx, J.H.J. Schaminée & A.H.F. Stortelder, 2001. Gevolgen van de aanleg van de Rijksweg 73-Zuid voor de Zeggekorfslak en de kwaliteit van de Elzenbroekbossen in het Swalmdal. Alterrapport 348. Alterra, Wageningen.
- Speight et al. (Eds.), 2003: Proceedings of the Workshop on Conservation Biology of European *Vertigo* species in Dublin 2002. Heldia, Sonderheft 7 (zu Band 5): München
- Stebbings, R.E. & I.J. Killeen, 1998. Translocation of habitat for the snail *Vertigo moulinsiana* in England. Journal of Conchology special publication, 2: 191-204.
- Stichting Anemoon: <http://www.anemoon.org/habslak/>
- Vercoutere, B., 2002. De Zeggekorfslak in België en Nederland. De Levende Natuur 103(1): 16-21.
- Wells, S.M. & J.E. Chatfield, 1992. Threatened non-marine molluscs of Europe. Nature and environment, 64. Council of Europe, Strasbourg, 1-163.